

Alija Bejtić

KASIDA IBRAHIMA BIOČAKA

Spomenik aljamiado literature sandžačkih Muslimana

1. U V O D

Veliku i još uvijek nedovoljno istraženu granu historije naše zemlje i naroda pod osmanskom vladavinom predstavlja rad Muslimana srpskohrvatskog jezičkog područja u oblasti književnosti, pod kojom ovdje treba razumijevati ne samo teološke, nego i profane radove kao što su poezija, historiografija, putopisi, ljetopisi i slično. Dva su puta na kojim su naši ljudi radili i stvarali na tome polju, po sadržaju ista, a po izražajnoj, jezičkoj formi potpuno različita: prvi, i dug i širok na turskom, arapskom i perzijskom jeziku, a drugi na materinskom, koji se najčešće označava *bosanskim*, koliko se dosad zna, po jednom *srpskim* i *hrvatskim*. Mnogi radovi na tome prvome putu naših ljudi iz Bosne, Hercegovine, Sandžaka i Crne Gore tako su značajni da su njihovi autori ušli i u enciklopedijska djela što su izlazila ili još uvijek izlaze u Njemačkoj, Turskoj, Egiptu, Iranu i dr.¹⁾ Radovi pak one druge, srpskohrvatske verzije u svojoj ukupnosti, barem prema sadašnjem saznanju, po količini i veličini su manji, a i mlađi. Za čudo, nisu ni istraženi, a niti oni poznati dovoljno analizirani i osvjetljeni u nauci, a predstavljaju jednaka svjedočanstva duha kao i djela u trianglu vodećih islamskih jezika.²⁾ kazuju da je narod koji je znao misliti orijentalno-islamski, a

1) Od djela te vrste na srpskohrvatskom značajna su naročito: Safetbeg Bašagić, Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti, Glasnik Zemaljskog muzeja, XXIV/1912, 1–88 i 295–390; isti pisac, Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini, Zagreb 1931; Mehmed Handžić, Književni rad bosansko-hercegovačkih Muslimana, Sarajevo 1934 (separat iz Glasnika Islamske vjerske zajednice, I/1–3, 6–12; II(1–6); Hazim Šabanović, Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima, Sarajevo 1973. Od djela te iste vrste na stranim jezicima navodim, zbog najnovijeg vremena izdanja, rad Aleksandra Popovića (Alexandre Popović) *Le litterature ottomane des Musulmans Yougoslaves. Essai de bibliographie raisonnee*, Paris 1971, separat iz časopisa *Journal asiatique*, annee 1971, 309–376. U tome radu data je iscrpna bibliografija (328 jedinica) radova u srpskohrvatskoj i svjetskoj literaturi o toj tematici.

2) O aljamiado literaturi bosanskohercegovačkih Muslimana pisali su: Ismail Balić, Aljamiado-književnost u Bosni za vrijeme Osmanlija, Muslimanska biblioteka, Wien 1957, 4, 20–33 i

jezički se izražavao na svoj, slavenski način poprimio određene vidove kulture Istoka, a u isto doba ostao svoj na svome i u teritorijalnom i u etničkom, i eto, u jezičnom pogledu. Radovi te vrste su i zanimljivi kako po izrazu vitalnosti njihovih nosilaca, tako i po samoj formi: pismo arapsko, a jezik koji nije ni arapski, ni perzijski, ni turski.³⁾

Pored Hevaije, Kaimije, Karahodže, Ilhamije Žepčaka, Abdurahmana Sirrije i drugih znanih i neznanih pisaca iz same Bosne i Hercegovine ovu vrstu pismenosti i književnosti na srpskohrvatskom gajili su naši ljudi i u Crnoj Gori i Sandžaku. Spomenici te vrste iz Crne Gore i Sandžaka, poznati su nam, nažalost, samo iz novijeg vremena, jer istraživanja literature starijeg doba u tim krajevima uopće na orijentalnim jezicima, pa tako ni u području aljamiado književnosti, nisu do danas posebno vršena. Dosad su poznata svega dva pisca aljamiado literature iz tih krajeva ali takva koji su po svojim prinosima na takvoj visini da po tematici i popularnosti natkriljuju pisce te vrste na čitavom srpskohrvatskom jezičkom području. *To su hafiz Salih Gašević*, rodom iz Nikšića, mudir (upravnik) Kolašinske kaze (sreza), umro i pokopan u Bijelom Polju 1898/99. god.⁴⁾ te *Arif Sarajlija* u Novom Pazaru, rodom iz Sarajeva, iz porodice Brkanića, živio i radio do uz prvi svjetski rat.⁵⁾ Obojica su, neovisno je-

---

82; Otto Blau, *Bosnisch-türkische Sprachdenkmaler*, Leipzig 1868 (Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, V/2 — tekstovi aljamiado radova: Scheich Seifuddin Ef. Kemura und Dr Vladimir Corović, *Serbokroatische Dichtungen bosnischer Moslms aus dem XVII, XVIII und XIX Jahrhundert*, mit 6 Abbildungen im Text, Sarajevo 1912 (Zur Kunde der Balkanhalbinsel, II, Quellen und Forschungen, Heft 2 — tekstovi aljamiado radova sa uvodom na V—XXVII stranici; Muhamed Hadžijahić, *Aljamiado literatura*, Hrvatska enciklopedija, sv. I, Zagreb 1941, 300—301; isti pisac, *Hrvatska muslimanska književnost prije 1878*, Napredak kalendar za 1938, Sarajevo, 93—104; isti pisac, *Književnost na arabici (aljamiado)*, Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, sv. I, 1955, 144—45, s.v. Arabica; Rešad Kadić, *Pobožne pjesme bosansko-hercegovačkih Muslimana*, Sarajevo 1966, str. 224, tekstovi: Mehmed Kapetanović Ljubušak, *Narodno blago*, Sarajevo 1887, među ostalim i aljamiado tekstovi (Duvanjski arzulah i dr); Husejin Karabegović, *Pjesme o osvojenju Kandije godine 1080 po hidžretu (1669)*, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, I/1889, 3, 92—96 i *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien u. der Hercegovina*, I/1893, 496—500; Ibrahim Kemura, *Prva štampana knjiga arabicom na našem jeziku (Omer efendija Humo i njegov prosvjetni rad)*, *Glasnik VIS-a*, XXXII/1964, 5—6, 208; Werner Lehfeldt, *Das serbokroatische Aljamiado-schrifttum der bosnisch-hercegovinischen Moslms. Transkriptionsprobleme*, Munchen, 1969, str. 193; Alija Nametak, *Dvije stare hrvatske pjesme iz Bosne arapskim pismom napisane*, *Obzor*, Zagreb LXXVI/1936, br. 86 (11.4); Alija Nametak, *Nov prilog bosanskoj aljamiado literaturi*, *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju*, Sarajevo, XII-XIII/1962—63, 237—47; Osman A. Sokolović, *Dvije naše pjesme pisane arabicom*, *Narodna uzdanica*, kalendar, 1936, 105—107.

- 3) Bilo bi netačno kad bi takvu vrstu rada u okviru orijentalno-islamske književnosti pripisivali samo Muslimanima srpskohrvatskog jezičnog područja, jer su na taj način pisali i neki drugi narodi. Po dosta starim, ako ne i prvim radovima te vrste samih Španjolaca koji su primili islam i pisali arapskim pismom, a na španjolskom jeziku, Arapi kao nosioci vlasti nazvali su takva djela, iako su po suštini bila islamska, al-adžemijya, što znači strana (pismo arapsko, a jezik nearapski), a onda su po tome i islamizirani Španjolci napravili za tu vrstu književnog rada svoj arabizam alhamiado (piše se na španjolskom aljamiado). Taj izraz poslije je kao termin — određene vrste islamske književnosti ušao i u svjetsku literaturu pa je, tako, već odavno u upotrebi i u našoj, jugoslavenskoj nauci, posebno u orijentalistici kao oznaka djela arapskim pismom, a na srpskohrvatskom jeziku.
- 4) O Gaševiću i njegovu mevludu ima ova literatura: Fehim Bajraktarević, *Srpska pesma o Muhamedovu rođenju*, *Glasnik Skopskog naučnog društva*, III/1927; Alija Nametak, *Gaševićev bosanski mevlud*, *Narodna uzdanica*, kalendar, god. 1936, 66—83; Ibrahim Kemura, *Hafiz Salih Gašević u svijetlu literarnog djela jednog crnogorskog pisca*, *Glasnik VIS-a*, XXXII/1969, 3—4, 120. Mehmed Mujezinović, *Natpis na nišanu hafiz Saliha Gaševića u Bijelom Polju*, *Takvim za 1973. godinu*, Sarajevo, 134—141.
- 5) O Arifu Sarajliji i njegovu mevludu sačuvao je u zadnji čas spomen Vehbija Hodžić (iz Novog Pazara) u članku *Merhum Arif ef. Sarajlija, veliki alim i pjesnik*, *Glasnik Vrh. isl. starješinstva*,

dan od drugoga, napisali *mevlude*, cjelovite poeme o rođenju vjerovjesnika Muhameda (ustvari prepjevi na srpskohrvatski poznatog Sulejman-čelebijina Mevluda na turskom); djela su objavljena, Gaševićovo čak i više puta.

Krug domaćih aljamiado pisaca danas se povećava jednom posve novom ličnošću. To je *Ibrahim Biočak* iz Sandžaka, imam u Bioči i član porodice Pačariza, živio u drugoj polovini 19. i u prvim decenijama 20. vijeka. Samo djelo, po kojem se kvalificira kao pisac aljamiado literature jest u prvom redu njegova poema *Kasida*, kako ju je i sam nazvao, zaseban rad u 16 dijelova, te nekoliko drugih spjevova i jedan manji prozni rad.

Biočak je pisao na maternjem jeziku, a arapskim pismom, uglavnom, u prvom deceniju dvadesetog vijeka, dakle u vrijeme kad je u Bosni i Hercegovini bilo potpuno ovladalo evropsko pismo (doba austrougarske uprave) i kad je ovdje pisanje na Biočakov način izgubilo značaj i potrebu, ali uza sve to Biočakovi tekstovi imaju puni karakter aljamijado literature, jer su u doba, kad je pisao, u Sandžaku vladale druge prilike: bila još uvijek osmanska uprava, a u sklopu te uprave dominirala orijentalno-islamska kultura i arapsko pismo.

Predmet mojih razmatranja u ovome radu je Biočakova *Kasida* kao veće i značajnije njegovo djelo. Ona se sačuvala, koliko dosad znam, u dva rukopisa, jedan je u Sarajevu u posjedu geometra Bedrudina Mezildžića, rodnom iz Prijepolja,⁶⁾ a druga u Prijepolju u posjedu Ešrefa Pačariza. Tekstovi Kaside se u ta dva rukopisa (označavam ih *sarajevski* i *prijepoljski*) nešto razlikuju i, po tome, čine paralele odnosno prijepoljski rukopis, koji je i mlađi dvije godine od sarajevskog, predstavlja doradu ranijeg, u ovom slučaju sarajevskog teksta. U oba manuskripta rukopis je isti, samoga Ibrahima Biočaka, a to znači da je lično pisac pravio prepise i pri tome, vidi se, dotjerivao (mijenjao, kratio, nadopunjavao) dijelove *Kaside*.⁷⁾

Ograničen prostor ne dopušta da se objave obje paralele, pa ovdje donosim tekst *Kaside* prema onom starijem, sarajevskom manuskriptu. To je dovoljno za sti-

---

XXXVII/1974, 1–2, 109–112, sa fotoportretom, koji, greškom, nije Arifa Sarajlije. Prema podacima u tome članku, Arif Sarajlija je svoj mevlud pod naslovom Terdžuman mevludski na jezik bosanski štampao (litografija) u Istanbulu god. 1329 = 1911, a ostavio je još jedno djelo na "bosanskom" pod naslovom Nashati, koje je po obimu dva puta veće od njegova mevluda (936 stihova) i koje je sačuvano, navodi pisac, u nekoliko prepisa u novopazarskim kućama. Piscu je, međutim, ostao nepoznat podatak da se Arif Sarajlija prezivao Brkanić, što je inače, utvrdio i iznio O. A. Sokolović, Pregled štampanih djela na srpskohrvatskom jeziku Muslimana Bosne i Hercegovine od 1878–1948 godine, Sarajevo, 1957 (separat iz Glasnika VIS-a 7, 1955–57), 72.

6) Imalac rukopisa ne zna šta djelo sadrži, niti mu je poznat Ibrahim Biočak. Kada sam dobio na posudbu rukopis, za što mu i na ovom mjestu zahvaljujem, ušao sam u sadržinu teksta i prepisao ga te mu saopćio da se radi o Kasidi hodže Ibrahima iz Bioče. B. Mezildžić je, međutim, ustao s tvrdnjom da to mora biti rad njegovih bližih predaka, prijepoljskih Mezildžića, i ničiji drugi, jer je rukopis nađen u porodici koja je, navodi imalac, pisala arapski i znala turski. Međutim, ti navodi i razlozi su jedno, a sami zapisi u oba rukopisa o autoru sasvim nešto drugo.

7) U domaćim derviškim medđmuama sretaju se, kako je poznato, kaside i ilahije na srpskohrvatskom u dva pa i više varijantnih oblika (Ilhamija Žepčak, Abdurahman Sirija i dr). Činilo se da su tu radi da se tu radi o promjenama koje su unosili kasniji prepisivači, i nikad nismo bili sigurni šta je original, a šta kasniji, tuđi dometak. Sad na osnovu jedinstvenog primjera varijanata Biočakove Kaside, pisanih rukom samoga autora, možemo biti sigurni da varijantni oblici kasida i ilahija i drugih pisaca predstavljaju, barem u većini slučajeva, originalni rad jednog te istog autora. Ta spoznaja je od važnosti, jer nam omogućava sasvim drugačiji pogled na poeziju domaće aljamiado literature i, posebno, na tekstove kasida i ilahija koje su se dosta, u pravilu, smatrale tuđim varijantnim oblicima.

canje osnovnog znanja o autoru i njegovu djelu.⁸⁾ Tekst dajem onako, kako je zapisan i, dakako, kako sam ga mogao i umio pročitati i transliterirati. Ljudima od struke poznato je da čovjek nije nikad siguran da je u ovoj vrsti teksta dobro pročitao svaku riječ (s obzirom na karakter arapskog pisma), pa dopuštam da je i meni ostalo, možda, po koje takvo mjesto, iako je Biočakov rukopis razgovijetan. Jedini moj zahvat u tekstu ali samo kao cjelinu, jesu redni brojevi dijelova *Kaside*.

Na kraju za shvaćanje a i ocjenjivanje Biočakove *Kaside* i uopće njegova pisanog rada treba imati na umu vrijeme i kraj u kojem je Biočak živio i radio i da se, u vezi s tim, njegova *Kasida* ovdje pojavljuje i analizira isključivo kao spomenik historijske pismenosti. U takvom pristupu djelu postaju razumljiva neka mjesta u *Kasidi* koja, gledajući ih sa današnjeg stanovišta, pripadaju prošlosti: upotreba onovremenog izraza "turčin" u značenju muslimana kao sljedbenika islama (za to tu riječ i pišem malim slovom), zatim kurtoazna egzaltacija sultana te njegovi podaci o Crnoj Gori, koja se u ono vrijeme borila protiv Turske, a Bioča bila sastavni dio teritorija Turske carevine.

2. RUKOPISI

Sarajevski manuskript je uobičajna školska sveska vel. 21 x 15 cm, koja se nabavlja u trgovini. Ima ukupno 10 lista, nema korica, tekst je u cijelosti arapskim pismom, a mastilo ljubičasto. Sveska sadrži samo tekst spjeva. *Kasida* počinje na listu 2^a sa *Bi ismi Allah al-rahman al-rahim*. Na kraju 14. pjesme je zapis o autoru i vremenu nastanka djela, pisano istom rukom: *Kaside-i muellif Bilče karvesindan Ibrahim bin Salih, 8. mart sene (1)322 = Autor Kaside Ibrahim, sin Salihov, iz sela Bioče, 8. mart godine (1)322 = 1904*. Iza toga su još dvije pjesme, 15. i 16, očito dodatak osnovnom tekstu i tematici *Kaside*; u petnaestoj pisac govori o svojoj braći i o potrebi pažnje prema braći uopće, a šesnaesta je kurtoazni hvalospjev ondašnjem sultanu Abdulhamidu, forma koja se u turskoj literaturi prakticirala.

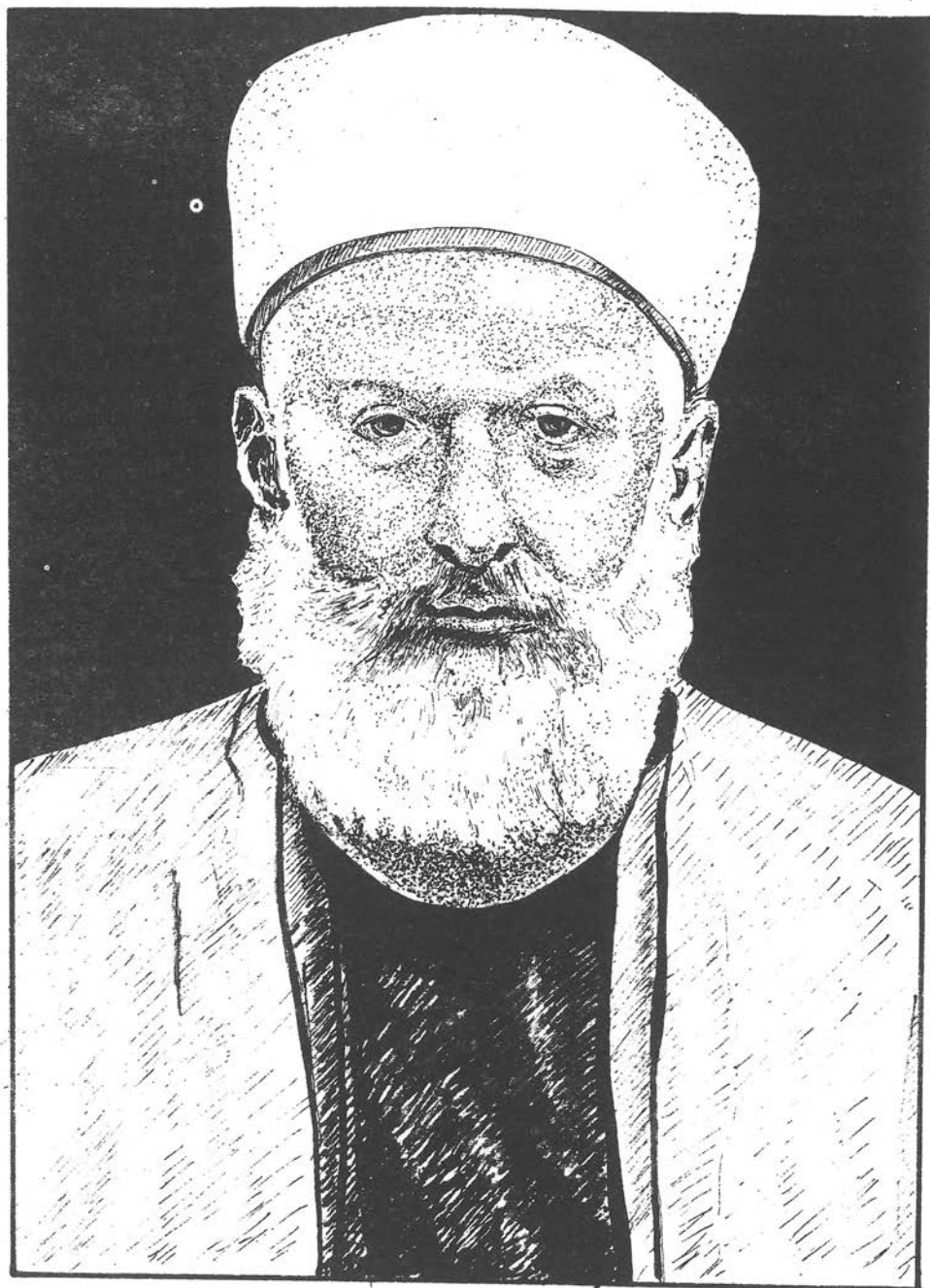
Naslov djela je ispisan i zasebno, olovkom i nečijom drugom rukom, naknadno, a dat je na vanjskoj (prvoj) strani prvog lista, i tu glasi u stilizaciji iz koje saznajemo i zanimanje Biočakovo: *Kaside-i šerif Bijoča karyeli havadže Ibrahim = časna kasida hodže Ibrahima iz sela Bioče*.

Propitujući se nešto kasnije o piscu *Kaside* posredstvom Šaćira Samilovića, ima ma u Bijelom Polju, našao sam u Prijepolju živa piščeva sina Ešrefa Pačariza, džamijskog službenika u penziji, i kod njega kao očevu zaostavštinu drugi, bogatiji rukopis, u kojem se nalazi ne samo *Kasida*, nego i drugi tekstovi Ibrahima Biočaka. Ešref mi je najpripravnije ustupio, donio čak i na noge u Sarajevo tu bilježnicu, a sa rukopisom i očevo fotoportret, napravljen na nekoliko godina pred smrt.

I taj drugi manuskript je kupovna bilježnica iste veličine kao i ona prethodna, samo sa litografisanim rubovima, ima ukupno 85 ispisanih strana. Sadrži na prvome

---

8) Oba rukopisa originala *Kaside* nalaze se kod navedenih današnjih posjednika, ali je i ovaj drugi, prijepoljski danas pristupačan nauci, jer sam dao izraditi dvije kseroks-kopije toga djela i jednu ustupio Gazi Husrevbegovoj biblioteci, a druga je u orijentalnoj zbirci moje vlastite biblioteke. Primjerak u Gazi Husrevbegovoj biblioteci ima smještajnu signaturu R-4/10.

Potret Ibrahima Biočaka iz vremena pri kraju života

mjestu *Kasidu*, ali i druge radove Ibrahima Biočaka. Bilježnica je, čini se, prvobitno bila namijenjena službenim potrebama, jer je prva strana prazna, a na drugoj je sasvim drugom rukom pisan tekst o inspekciji mekteba u selu Bioči, obavljenoj, datirano je, 25. tešrin-i evvela 1326 = 25. oktobra 1908.

Prilično su brojne razlike u tekstu u dva nađena rukopisa *Kaside*. Najznačajnija je u tome što prijepoljski manuskript ima poseban prigodni uvod, također u rimi, a nema spjeva o braći, niti hvalospjeva sultanu Abdulhamidu. Važna je i pojava drugačijeg naslova *Kaside*, koji ovdje glasi: *Haza Kaside-i Biočali Ibrahim Aški* = Ovo je Kasida Biočaka Ibrahima Aškije. Iz toga imamo podatak da je pisac imao i dodatno, književno ime Aški. To ime ponovljeno je i na kraju teksta (str. 28): *Muellifi Bijočali Ibrahim Aški* – Pisac (ove *Kaside*) Biočak Ibrahim Aški, i još jednom na kraju drugog spjeva (str. 43).

Vidljiva je još jedna važna razlika: U sarajevskom rukopisu stoji zapis da je *Kasida* završena 8. marta 1322 = 8. marta 1904, a u prijepoljskom je samo godina 1323 = 1905/06. Znači da su tekstovi nastali u različito doba, u razmaku od oko godinu dana. Jedan drugi tekst na idućim stranama ima datum završetka *šaban 1323* = oktobar 1905.

Drugi radovi u Biočakovoj bilježnici prijepoljskog manuskripta jesu:

1. *Kasida* bez naslova, počinje:

*Šart se vama dobro čuvat,
a ulemu dobro slušat.*

Ima 9 refrena *Jâ Allah* ukupno 9 strana (29–37).

2. *Kasida* sličnog sadržaja, bez naslova, počinje:

*Ej insanu tamahćeru,
zemlju nose vaše duše.*

Ukupno 4 strane (39–31).

Slijede stihovi, koji se mogu smatrati završetkom te *kaside*, ali i samostalnim tekstom, u kojem Biočak saopćuje da je to sve pisao sa hodžinskom hajr-dovom i kazuje o svojim hodžama. Na kraju riječi: *Tammât tamâm bi šabani šarif sanata 1323 Biočali Ibrahim Aški* = Dovođeno časnog šabana (mjeseca) godine 1323 = oktobra 1905, Biočak Ibrahim Aški.

3. *Kasida* istoga sadržaja, također počinje stihovima, kao i ovdje navedene pod br. 1,

*Šart se vama vrlo čuvat,
a ulemu dobro slušat,*

ali je daljnji tekst drugačiji. Ukupno 3 strane (44-50), nedostaju strane 45–48.

4. *Kasida* sa početnim slovima rečenica redanim prema arapskom alfabetu tako da prva dva stiha (retka) glase:

*a Allaha sve moli,
b bez abdesta ne moli...*

Ukupno 2 nepune strane (51–52). Ispod kaside, koja je ispunila cio arapski alfabet, tekst: *Muallifu kitabi Belčeli Ibrahim Aški bi lisani al bosnevi nutuk* = Pisac knjige je Biočak Ibrahim Aški, saopćeno na bosanskom jeziku. Potom ponavljanje teksta stihova da je to sve pisao sa hodžinskom hajr-dovom i teksta u rimi o piščevim hodžama.

Risala u prozi, samo djelomično rimovanoj, pod naslovom *Haza kitabu ahvali kiyamet, od Muhammed-pejgambera rivajet*, cjelina, 10 strana (55-64), sa označenim krajem izrazom tammat. Tematika o 15 "frka" (vrsta) ljudi, čije će se ponašanje na "dunjaluku" objelodaniti na "kijamet"; 14 frka su grešnici, a petnaesta frka je "nurli obraza". Počinje ovako:

"Ka'će doći mahšer dan, ustanuće frke na mejdan. Prva frka iz mezara ka'će doći, trbusi him ka' planine napunjeni akrepima. Pitaće mahšerski halk "ko su oni?". Rieći će meleći: "Ovi nisu davali zekat na mal pa su još bez tobe umirali..."

6. *Kasida* na albanskom (osim zadnjeg stiha koji glasi: "Sačuvaj nam, Bože ti, iman"), sa puno turcizma, početna slova stihova redana po redu slova arapskog alfabeta (str. 65).

7. *Zapis* u rimi u kojem Biočak govori o tri svoja "šerika" (druga), str. 67.

8. *Dova* (molitva) "Pomozi nam, ti Allahu, na umoru", dvije strane (91-92).

Sve su to originalni radovi Ibrahima Biočaka, čak je njegova i ona kasida na albanskom. Proizlazi da je Ibrahim Biočak ostavio iza sebe, koliko se zna, *Kasidu*, koja se ovdje saopćava, kao najveće svoje djelo i još *devet* radova različite veličine. Na strani 68. ima i tekst službene potvrde (šehadatnama) na turskom neimenovanog imama u Gostunu od 6. šubata 1333 = 6. februara 1915. da nema zapreke za sklapanje braka između Nurke Klačurca, sina Hajdareva, iz sela Slatine, i Đule, kćeri Mustafine, iz "našeg sela" (Gostun); šehadatnama se upućuje kadiji u Prijepolju radi sklapanja braka. I to je tekst, upravo sastav Ibrahima Biočaka, jer se zna (saopćenje sina Ešrefa) da je navedenog datuma upravo on vršio imamsku dužnost u Gostunu.

Preostali dio bilježnice (str. 70-90 i 93-96) jesu razni drugi tekstovi na arapskom i turskom, među ostalim ilahije "Ahabab ahababa" ("Prijatelj prijatelju"), zatim neke uobičajene i poznate molitve (dove) i sl. Dakako, to nisu sastavi Biočakovi, nego ih je on tu registrirao kao tekstove i štivo koje je trebao da zna svaki spremniji imam.

Na str. 66. su i tri zapisa ljetopisne prirode, koja također nisu Biočakova, a ovdje ih donosim zbog njihove određene historičke vrijednosti.

– 31. ajlula 1329 = 31. septembra 1912. Crnogorci osvojili Berane;

– 27. ajlula 1329 = 27. septembra 1912. osvojeno Bijelo Polje (Akova);

– 30. ajlula = 30. septembra 1912. u ponedjeljak, osvojena Bioča i Lozna.

Te tri bilješke unesene su naknadno, drugom rukom, i potječu po svoj prilici iz ruke Biočakova sina Sulejmana.

Važna osobitost u prijepoljskom manuskriptu je tekst uvoda u *Kasidu*, kojeg u prvoj verziji (sarajevski manuskript) nema, a u kojem nam sam pisac daje obavještenje o povodu za pisanje djela i o samom sebi. Dat je dva puta, ali u dvije različite dužine: najprije ispred naslova i početka *Kaside*, ukupno 12 početnih stihova, a potom i zasebno, na dvije strane bilježnice, interpolirane u tekstu *Kaside* (između str. 19-20). Na tom drugom mjestu tekst je znatno duži, najprije već navedeni uvod od

12 stihova (s malim izmjenama), a potom novih 18 stihova. Evo u cjelini teksta toga drugog, većeg oblika:

*Bogu dragom šućur činim na islam,
sve salavat pejgamberu donosim.
Molim se za sultana i njegova askera,
da je njemu Allah dragi pomoćnik.
Bogu šućur kad smo turci u iman,
da je galib din-dušmanu baš sultan.
Kad sam bio u Bioči ja imam,
kusur im' o u svačemu, dobro znam,
imadoše džematlije svi merak,
da him pišem pod bosanski ja ćitab:
"Ćitab, govor na svoj jezik volimo,
da se više svom Allahu molimo".
Dužan ostah promučit se za sevab,
da ne bidem tamo posve u azab.
Kada počeh ovaj ćitab pisati,
onda mjesec ševal bješe deseti,
dok sam doč'o, napuni se trides'ti,
da mi Allah moj hatalik oprosti.
Ko će telif Bož'i ćitab činiti,
tu ne treba nikom mlogo hitati.
Vatan mi je asli bio u Bioči,
odvazda je Crnoj Gori u oči.
Džamiju nam po dva puta gorili,
kuću, kulu i moj džemat srušili.
Sad se jesam po svijetu poskit'o,
za dunjaluk nisam mlogo ja hito.
Molim Boga da ne bidem ja rezil,
za nafaku svakom je Bog kefil.
Ko se boji da ne gori u azab,
nek poslušā šta govori ta' ćitab.*

3. O AUTORU KASIDE

O autoru *Kaside* i drugih navedenih tekstova na srpskohrvatskom postoje, sretnom okolnošću, relativno dobri podaci. Jednim dijelom sadržani su u tekstovima, koje je ostavio sam pisac, a drugim dijelom je lično znanje njegova sina Ešrefa (rođ. 1909. u Bioči) u Prijepolju, koje sam zabilježio neposredno.

Prema tim podacima hodža Ibrahim Biočak je rodnom iz sela Bioče (nom. Bioča), mjestanca na istoimenoj rječici (desnoj pritoci Lima) između Bijelog Polja i

Berane (Ivangrada).⁹⁾ Rođen je, može se uzeti, 1852, a tako proizlazi iz kazivanja sina o očevim godinama na dan smrti.

Član je porodice *Pačariza* koja je živjela u Bioči otkako se pamti: ranije su se prezivali *Hodžići*, a još prije *Šestović*.¹⁰⁾ Osnovno obrazovanje stekao je u mektebu u rodnom selu, a potom otišao na nauke u medresu u Đakovicu. Uzeo je tu idžazet (diplomirao) i vratio se u Bioču. Đakovica je mnogo značila u njegovoj izobrazbi, jer je u medresi u tome mjestu, pored ostalog, savladao *tursku* i *albansku* pismenost i konverzaciju. Imamo podatke i o njegovim učiteljima i profesorima: u Bioči je učio pred hodžom *mulla Nezirom Muratovićem*, a u Đakovici su mu bili profesori (mudrisi) *Đakovali Seid-efendija* i *Ismail-efendija*. O njima Ibrahim Biočak ima i zasebnu pjesmu u prijepoljskom manuskriptu (str. 52-53):

*Činio sam te'lif ja ovo sve
sa hodžanskom hajr-dovom.
Hodža jesam nekoliko ja imo
i vazda hi dobro ja stim' o.
Prvi mi je bio Muratović mula Nezir,
hak je im' o da je vezir.
Drugi mi je Đakovali Seid-efendi' a,
nije se boj' o muftijā,
Haša nije mene nikad zahmet,
peke učiti, njima rahmet.*

U Bioči je bila džamija s kamenim minaretom nepoznatog osnivača, vjerojatno kolektivna zadužbina predaka mještana. Postojao je i mekteb, ali samo kao institucija, jer nije bilo zasebne zgrade, nego se nastava odvijala u džamiji.¹¹⁾ Eto, u tim institucijama godinama je služio Ibrahim Biočak kao imam i muallim. Bio je veoma poštovana ličnost u selu i čitavu kraju, znalo ga i Bijelo Polje i Berane i odavalo mu na svoj način poštu.

Tu, u Bioči odrasla su i živjela i tri Ibrahimova brata: *Medo*, koji je bio stariji, te *Derviš* i *Hrusto*, mlađi od Ibrahima. Od te četvorice braće dvojica su umrli na poselji, a dvojica poginuli. Ibrahimovu braću navodim ovdje stoga što o njima govori i sam pisac u predzadnjoj pjesmi *Kaside* sarajevske varijante.

Živeći i služeći u Bioči Ibrahim Biočak se tri puta ženio (prva žena iz porodice *Beganovića* u Podgrađu, druga *Muhra* iz porodice *Sijarića* u Godijevu; treća je *Zejna*

9) Bioča je do 1912. godine bila u sastavu Sandžaka (punije ime: Novopazarski sandžak), i to kao selo u Bjelopoljskom (Akova) kadiluku odnosno kasnijoj kazi (srezu). To se vidi ne samo iz turskih službenih godišnjaka salnama onoga vremena, nego i po podacima u Biočakovoj bilježnici (prijepoljski manuskript) koji su ovdje saopćeni (zapis o turskoj inspekciji nastave u mektebu u Bioči, datum kad su Crnogorci ušli u Bioču i, naročito, Biočakovi stihovi "Vatan mi je asli bio u Bioči, odvazda je Crnoj Gori u oči").

10) Dok su bili u Bioči, Pačarizi su bili na glasu porodica. Pored kuće imali su i kamenu kulu na tri boja (prizemlje i dva kata) koju spominje i sam Ibrahim Biočak u uvodu *Kaside*. U mirnim godinama i danima u toj kuli se stanovalo, a najčešće su se njom koristili putnici namjernici — musafiri. U nemirnim danima, koji su bili česti, jer je granica s Crnom Gorom bila blizu, u području susjedne rijeke Lima, kula je služila kao sklonište čitavu selu. Ako bi se bilo što javilo sumnjivo na granici, sam Ibrahim Biočak, kojeg su tu znali i pod imenom Mula Ibrahim, ispalio bi pušku, a na pucanj je čitavo selo hrlilo u kulu, da se skloni i zaštititi. Ispod sela, na putu za Berane, Pačarizi su imali i han, poveliku zgradu u kojoj je, pored prostora za smještaj putnika i konja, bila i kahvana (kafana) i jedan dućančić.

11) O tome mektebu u Bioči govori i nalaz inspekcije iz 1908, naveden u prethodnom poglavlju.

Hadžibulić, nadživjela je muža i doživjela 120 godina; umrla je oko 1968. i tom je prilikom o njenim godinama kao kuriozitetu pisao i prijevoljski časopis: "Polimlje"), i izrodio sinove *Sulejmana* (rođ. oko 1887) te već spomenutog *Ešrefa* u Prijepolju.

U Bioči je Ibrahim imao i odabrane drugove, šeriće, o kojima kazuje u jednoj zasebnoj pjesmi izvan *Kaside*, ovako:

*Šerića sam nekoliko ja im'o
i s njima se sve stim'o.
Prvi mi je Koritali Ali-hodža,
po alima je bio.
Evo, ne da se kuća,
na kući je šehid bio.
Drugi mi je Kolašinac mula Hasko,
dobrom znade njega svako.
Treći mi je iz Boraka mula Ferhad,
fâli njega ovaj serhad.*

Balkanski i potom prvi svjetski rat donijeli su nedaće i Bioči i Ibrahimu Biočaku: selo je još u balkanskom ratu spaljeno (tada je propala i džamija), a muslimansko stanovništvo dalo se u izbjeglištvo. Tako se u Bijelom Polju našlo oko trideset porodica, a među njima i Ibrahim Biočak s čeljadima. Uskoro potom Ibrahim je otišao s porodicom u Peć i bio u tome mjestu tek oko dva mjeseca pa se vratio u Bijelo Polje i odatle prešao u selo *Gostun* između Bijelog Polja i Brodareva. Tu, u Gostunu, "malom Misiru", kako su to selo zvali, Ibrahim je živio do pred kraj rata, a onda se stalno nastanio u samome Brodarevu prihvativši se službe imama u mjesnoj džamiji. Tu je dočekaao i kraj života. Obijedili su ga četnici Koste Pećanca, koji su krstarili Sandžakom poslije ujedinjenja 1918., da je bio jatak ondašnjim vođama komita Jusufu Mehoniću i Husejnu Boškoviću, te su ga, zajedno s njegovim prvim komšijama u Brodarevu Ramom Mujezinovićem, hadži Abazom Balićevcem, Sulejmanom i Bećirom Kriještarcem, god. 1922. "taman uoči dana kad se držalo blagodarenje kralju Aleksandru za njegov rođendan" (bilo je to 16. decembra) odveli put Bijelog Polja na Jâsen i tu sve pomorili. Ibrahim Biočak, starac s bremenom od sedamdeset godina, bio se otrgao i nagnao bježati, pa je ubijen u bijegu. Sahranjeni su na oranici na putu iz Čelišta na Jâsen. Grobove označavaju kameni nišani.

4. PRILIKE I POVODI

Biočakov rad kao književna pojava nije nastao ni slučajno, ni izuzetno; ima svoje razloge, a i neposredan povod. Njegovo stvaranje pada u vrijeme, kad se baš u obrnutoj proporciji Turska carevina bližila svome kraju u svima oblicima, a raslo buđenje ideje o nacionalnom sazrijevanju ili potvrđivanju pa tako i jak pokret balkanskih naroda za pisanjem i radom na vlastitim jezicima. Tome buđenju u jezičnom pogledu jednim dijelom doprinosile su i onovremene turske reforme, koje su omogućavale

rad na vlastitom, neturskom jeziku, a dovele čak i do uspostave dvojezične i višejezične štampe (listovi).¹²⁾ Od sedmog decenija devetnaestog vijeka na srpskohrvatskom jezičnom području javlja se zaista niz Muslimana pisaca na materinskom jeziku u Bosni i Hercegovini: Mehmed Šakir Kurtćehajić (1844–1872), Omer Hazim Humo (oko 1820–1880) i Muhamed Rušdi Dizdarević (1822/23–1905), u Crnoj Gori hafiz Salih Gašević, te Sandžaku Arif Brkanić Sarajlija i, eto, Ibrahim Biočak. To su pisci samo oni za koje se zna. Njihova pojava, uzevši ih u vezi s karakterističnim radovima, koji nisu maleni, i s vremenom, u kojem su nastali, ne može se objasniti na drugi način nego kao najneposredniji rezultat vlastitog nacionalnog i književnog buđenja, koje se u ovome slučaju može označiti bližim izrazom književnim preporodom. Ima li se na umu da je Ibrahim Biočak ne samo pisac na materinskom jeziku toga vremena, nego da se njegova pisana riječ na srpskohrvatskom, zna se pouzdano, širila i u narodu čitanjem njegovih radova, onda proizlazi i to, da u ličnosti Ibrahima Biočaka imamo i jednog od začetnika književnog preporoda Muslimana srpskohrvatskog jezičkog područja. U tome je, držim, posebna i velika značajka ličnosti Ibrahima Biočaka bez obzira na sadržaj i onu užu, unutrašnju književnu vrijednost onoga što saopćava.

Tako i toliko o pojavi i značaju Biočakova djela u vremenu odnosno u društvenom razvoju njegova vremena. Može se, međutim, označiti i pisac koji je neposredno utjecao na Ibrahima Biočaka u ideji da piše na materinskom odnosno "bosanskom" jeziku. To je, utvrdio sam, njegov prvi susjed i nešto stariji suvremenik hafiz Salih Gašević. Njegov mevlud, štampan baš u ono vrijeme (1311 = 1893/94), Ibrahim Biočak je, bez dvojbe, i poznavao i širio u narodu čitajući ga džematlijama u određenoj i poznatoj prigodi po profesionalnoj dužnosti. Tako i u tome smislu govore one vanjske činjenice. Ali postoje i neposredniji dokazi o Gaševiću utjecaju na rad Ibrahima Biočaka. Nalaze se u samom Biočakovu djelu. U njegovu uvodu u *Kasidu* ima dovoljno ne samo misli, nego čak i jezičnih konstrukcija identičnih onim u uvodu Gaševićeva mevluda. Evo tih paralela. Prvi stihovi kod Gaševića glase:

*Bogu dragom vazda šućur na islam,
našem svecu es-salatu ves-selam,*

a kod Biočaka:

*Bogu dragom činim šućur na islam
sve salavat pejgamberu donosim.*

I, naročito, stihovi o povodima nastanka i jednog i drugog dijela. Gašević to ovako opisuje:

*Kad se našoh u Kolašin kajmekam,
znadem đe sam puno nakis u ćelam,*

12) Na našem području sigurno su mnogo značili u tome pogledu novi listovi paralelno na turskom i srpskohrvatskom Gulšen-i Saraj — Sarajevski cvjetnik i Bosna, koji su izlazili u Sarajevu, prvi 1868–1872, a drugi 1866–1878, te Neretva u Mostaru, 1876–1877. Takva štampa izlazila je i na Kosovu, u neposrednoj blizini Sandžaka: Turzerin — Prizren u Prizrenu, 1876–74, te Kosova u Prištini, 1876–1888. Na pokret za izražavanjem na vlastitom jeziku u Sandžaku i dijelu Crne Gore vjerovatno nije ostalo bez utjecaja ni ličnost Muhameda Šakira, Kurtćejajića, prvog novinara i publiciste među bosanskohercegovačkim Muslimanima (urednik Gulšen-i Saraj-a — Sarajevskog cvjetnika i Bosne), koji je rodom baš iz toga kraja, iz Bije-log Polja (1844–1872).

*moliše me kolašinski prviši,
nami mevlud daj bosanski napiši!*

Ibrahim Biočak pjeva gotovo u dlaku jednako:

*Kad sam bio u Bioči ja imam,
kusur im' o u svačemu, dobro znam,
imadoše džematlije svi merak,
da him pišem pod bosanski ja ćitab.*

I dalje stihovi kod Gaševića:

*Dragi Bože ja čališim za sevab,
Molim ti se da ne gorim u azab,*

a kod Biočaka:

*Dužan ostah promučit se za sevab,
da ne bidem tamo posve u azab.*

I još više drugih zajedničkih riječi i mjesta u oba uvoda. Istina, Ibrahim Biočak je svoj uvod, barem onaj dužeg oblika, pisao posteriorno, pošto je u Balkanskom ratu (1912) napustio Bioču, a njegova prva verzija *Kaside* napisana je 1904, ali nam to ne smeta da utvrdimo utjecaj Gaševića na njegovo stvaranje, jer se jedna paralela nalazi i u samom tekstu *Kaside* iz 1904. godine. Tu stoji stih "Ko poslušša šta (ću) vama kazivati", a u Gaševića: "Ko poslušša sada šta ću besidēt".

Ima indicija da Ibrahim Biočak svoje djelo nije radio onako za sebe, nego za širu javnost, odnosno s namjerom da svoje djelo štampa, upravo kao i njegov pret-hodnik Gašević, ili barem da se djelo širi i čita u narodu. U tome pogledu govori, po-najprije, sam navod Biočakov o njegovu djelu što ga je dao na kraju *Kaside*:

*Dojće vakat i vrijeme,
učiče se ovo i bez mene.
Svakom bih se ja molio,
koji bi ovo proučio,
da bi l' mene rahmet izučio.*

Drugi dokaz jeste odjeljak koji se nalazi samo u onome starijem, sarajevskom ru-kopisu, a u kojem se daje hvalospjev vladaru, ondašnjem sultanu Abdulhamidu: izra-zita kurtoazna forma, koja se i inače prakticirala u djelima čiji je autor imao naka-nu da djelo štampa ili barem da se djelo bilo kako širi u javnosti. Pogotovo je to bila forma u konkretno doba, u vrijeme Abdulhamidova apsolutizma, bez koje se nije moglo računati da će se dobiti inače obavezna dozvola države za štampanje djela; takvu je dozvolu pribavio i sam Gašević i izričito je označio uz štampani tekst svoga mevluda.

5. BIOČAKOVO DJELO

Vidjeli smo, Ibrahim Biočak napisao je, pored *Kaside* kao glavnog djela još osam radova, sedam na srpskohrvatskom, a jedan na albanskom. Po tome se Biočak predstavlja sigurno kao dosada znani najplodniji pisac u srpskohrvatskoj aljamiado literaturi. Najveća su mu dva rada *Kasida* i *Nasihati*, od kojih je taj prvi u stihu, a drugi u čistoj prozi. *Kasida* je, upoređujući je s ostalim tekstovima, piščev najveći domet, ne podrazumijevajući pod tim, naravno, i apsolutno umjetničko-izražajno dostignuće, jer se ona ne može ni tražiti od generacije Biočakove, koja je tek utirala put književnosti na srpskohrvatskom.

Biočakova *Kasida* je kompoziciono uređena književna forma jednog spjeva (ima predgovor ili uvod, glavni sadržaj, poruku, te naglašen i logičan završetak).

Kasida i *Nasihati* kao teme nisu, u biti, originalni, jer se radi o naukovanju osnovnih načela moralke u teologiji, a djela te vrste pojavljivala su se i na Istoku i na Zapadu (i u kršćanstvu), ali je novo to što Biočak, praveći takvo djelo, piše na svom, narodnom jeziku i time uspostavlja kontakt sa sredinom u kojoj se rodio i živio i koja nije bila vična, kao što i Biočak sam ističe na kraju prvoga spjeva, ni turskom, ni arapskom jeziku.

U nekoliko oblika Biočak je izravno slijedio utrti orijentalno-islamski način pisanja knjige, iako je djelo saopćeno na jednom drugom jeziku. Na to ukazuje u prvom redu njegov uvodni zaziv Allaha *bismilom*, što se sreća kao prvo pravilo svake knjige koju je pisao sljedbenik islama, bez obzira na sadržaj djela. Tu je, potom, kolofonska oznaka (da je djelo završeno) *tammāt tamām*, što se također sreća gotovo u svima djelima orijentalnoislamske književnosti. Treće, proveden je imperativni način izlaganja koji se piscu činio kao najpogodniji za što neposredniji kontakt sa čitaocem, odnosno slušaocem, a to predstavlja, u stvari, gotovo strogi slijed forme u kasidama istoga ili sličnog sadržaja na turskom jeziku i turskih pisaca. Ta treća značajka nije usamljena pojava, nalazimo je i kod drugih domaćih autora kaside (Ilhamija, Sirrija i dr), i ona samo pokazuje koliko su i Biočak i ti drugi autori bili pod utjecajem orijentalne forme u načinu saopćavanja teksta određene vrste.

Ima, međutim, kod Biočaka jedna druga, njemu svojstvena osobina. Nalazi se u samoj formi, arhitektonici teksta. S vanjske strane gledajući *Kasida* je saopćenje u stihu, kao što je njezin tekst ovdje i priopćen, a taj stih naročito akcentuira rima, koju autor dosljedno traži i nalazi. On čak voli da se izražava stihom, bolje reći rečenicom i to u *osmercu*. To je, međutim, samo prvi, spoljni utisak. Kad se faktura teksta pobliže promotri, vidi se da Biočak ima rečenice odnosno stihove nejednakog broja slogova, redaju se rečenice koje imaju oblik stiha samo po tome što se završavaju rimom. To je sušto odstupanje od orijentalnoislamskog stiha, koji ima strogu, uvijek ujednačenu slogovnu veličinu. Odstupa se i od metra stiha u srpskohrvatskoj poeziji kao književnom radu ondašnjeg vremena. Uza sve to Biočak nije bio gluh za stih i njegovu harmoniju, ne može biti da nije poznavao stih na turskom i arapskom, a još manje je vjerovatno da nije slušao barem domaću narodnu pjesmu, uvijek izraženu u stihovima jednake veličine. O čemu se onda radi? Jednostavno o tome da Biočak nije ni htio da ide za metrom, jer bi ga to odvelo u čistu poeziju kao posebnu izražajnu granu, nego se izražavao u *prozi*, i to onoj *rimovanoj*, koja kao književna forma, inače, nije nepoznata. A da je to tako vidi se i po načinu pisanja teksta: rimovane rečenice

Biočak uopće ne slaže jednu ispod druge, nego ih izlaže u kontinuiranom redu, kao i svaku drugu prozu. Kad tako promatramo Biočakov rad, onda on ne samo da ne gubi vrijednost u formalno-izražajnom smislu, nego ima svoje i sasvim određeno mjesto u književnom stvaranju i izražavanju.

U jezičnom pogledu karakteristične su još dvije pojave u Biočakovoj *Kasidi*: jezični oblici crnogorskog govora i turcizmi pod kojima ovdje treba razumijevati i arabizme. Turcizama je ovdje relativno velik broj, ali ne tako visok kao kod nekih drugih, starijih autora aljamiado tekstova, ali bez obzira na to može se konstatirati da je Biočak suvremeno vladao takvim izrazima i svugdje ih tako dobro odabrao i postavljao da rečenice imaju ne samo puni smisao, nego težinu u značenju, i, naravno, zaseban jezični kolorit. U svakome slučaju Biočakovi turcizmi predstavljaju vrijednost i sami za sebe kao građa za proučavanje govora i, posebno, turcizama crnogorskih Muslimana početkom 20. vijeka. Dakako, pri tome treba imati na umu i jednu važnu ogradu: Biočakovi turcizmi nisu svi odreda standardne riječi te vrste koje se sretaju u narodnom govoru, pa i samih Muslimana. Biočak je bio i čovjek iz naroda i teolog, a i njegova *Kasida* je iz područja islamske teologije, barem u širem smislu. Upravo otuda u tome djelu i izrazi u obliku turcizama koji su knjiškog prorijekla i koji imaju formu stručnih izraza ili barem orijentalnih riječi koje je razumio skučen broj Muslimana iz naroda. Teško bi bilo naprečac izdvojiti što je knjiško, a što je već ušlo u narod i postalo sastavni dio narodnog govora, ali, svakako, u tu prvu, knjišku skupinu idu, npr. izrazi *fakir*, *šerif*, *hakikat*, *kurtalmak*, *tama'*, *hijanet*, *sehavet*, *irza*, *gadab* i dr. Na sreću, takvih, osebnih riječi i nema baš mnogo.¹³⁾

Ima još jedna posebna značajka Biočakova djela, a time i same ličnosti autora. *Kasida* je rad koji je namijenjen narodu u njegovu najširem smislu, dakako unutar određene, islamske konfesije.¹⁴⁾ U djelu se uređuju odnosi jedinice čovjeka—vjernika prema Allahu i prema društvu kao skupnom sociološkom kvalitetu. Taj, da tako kažemo, društveni smjer ovdje je čak i prenaplašen: djelo je namijenjeno odgoju i lijepom ponašanju u društvu, govori o principima koje, ustvari, usvaja i svaka druga religija, samo što je to sve ovdje zaodjenuto ruhom konkretne religije. Tim načinom rada i saopćavanja autor *Kaside* iskače iz teoloških okvira i tretira pitanje općeljudske vrijednosti; dapače, čitava *Kasida* i podijeljena je na odjeljke u odnosu na pojedine oblike lijepog ponašanja.

---

13) Među Biočakovim turcizmima zapažaju se i termini tipični za islamski misticizam, koje su kod nas upotrebljavali i širili derviši (tarik, zikr, ašk), čak ima i čitavih misli izraženih u derviškom duhu. Iz toga bi se dalo pretpostavljati da je Biočak pripadao nekom derviškom redu, što bi bilo od značaja za upotpunjenje biočakove biografije, a i za ocjenu sadržaja samog njegova djela. Biočakov sin Ešref, međutim, kategorički je odbio takvu pretpostavku; dapače zna i to, da nije ni volio dervise.

14) Ešref Pačariz, Biočakov sin, lično mi je saopćio da je *Kasida* čitana po kućama na skupovima i da je ulogu takvog čitaoca pred skupom vršio osobno i on, Ešref, nekad na traženje iskupljenih komšija, a nekad i po očevom zahtjevu.

6. TEKST KASIDE IBRAHIMA BIOČAKA

KASIDE-I ŞERIF BIOÇA KARYELI HAVACE IBRAHIM

Bismillah al-rahman al-rahim

1.

*Poslušajte vi fakira
iz Bioče Ibrahima.
Ko posluša šta (ću) vama kazivati,
dobro će vam pristanuti.
Ako ćete vi zapaziti
sad šta ću vam nasihatit,
lašnje ćete hesab dati,
đunah, mizan olakšati,
kolaj sirat prolaziti,
u dženet se nalaziti,
po dženetu pošetati,
hurijama oženiti,
nikad ništa ne željeti.*

2.

*Ej vi moja mila braćo,
čin'te Boga zikir slatko.
Ej džahili, divlji halku,
ne radite naopako.
Šućur čin'te ka'ste vi insani,
ne umrite ka' hajvani.
Tri se puta dofatite,
sebe čare vi nađite.
Šeriatom šeref budite,
hakikatom hakli zborite.
Tarikatom sve da Boga milujete,
a jezikom zikir činite.
Svom Allahu muti' budite,
sa Allahom dostluk vežite.
Nejma dosta ka' Allaha,
a ni aška ka' zikira,
a ni mala ka' namaza!*

3.

*Ej vi moja mila braćo,
u tamau nejma mala,
u hasedu selameta,
u haramu beričeta,*

*u jeminu kurtalmaka,
ni u laži kazanmaka.
Ko god laže, Bog mu ne po(ma)že,
a hijanet nikađ na selamet,
hem će biti azab na kijamet.
To je jedan beš alamet.*

4.

*Ej vi moja mila braćo,
vi maskaru ni s kim ne činite,
od hile se vi prođite,
svoja srca poturčite,
a nikoga ne mučite,
ni fuhuša ne zborite,
svašto zborit čini vi se to je kolaj,
a to beše jedan belaj.
Jezik čuvaj, svašto ne zbori,
pitaćeš se na umoru,
teglit azab i u grobu.*

5.

*Ej vi moja mila braćo,
čin'te vamo sehaveta,
naći ćete tamo selameta.
Ko je vama behil,
biće tamo rezil.*

6.

*Ej vi moja mila braćo,
nije lasno činjet svašto,
svemu valja dževab davat,
ne dadu nam tamo spavat.
Hesab davat za mali lijek,
kolik'vamo vas vijek.
Čuvajte se vamo grehote,
naći ćete tamo ljepote.
Vazda turke iram čin'te hasletom,
ne umrite hasretorr..
Za komšije znadite
i dobro ih pazite,*

*i mal njihani ne izite,
zeherom se ne otrujete,
izijeta ne činite.
Jedno drugog ne ubite,
Jedno drugom zemlju ne otmite,
a dušom je ne nosite.
I z dobrim se vi pazite,
za malo se ne mrazite.
Ko god neće za komšiju znati,
nikad neće dobro biti,
i Bogu će mučno dževab dati.*

7.

*Ej vi moja mila braćo,
ne tič'ete se tuđe irze,
dočekaćete na se brzo,
potlje će vi biti mrzno.
Sakan vino i rakiju ne pite,
bez imena ne i'te.
Nemojte iti na zina,
otićete bez dina.
Dun'ja lezet za malo,
tamo zeher zamlogo.
Kad hoćete vi haram,
ne vičite "Naš evlad!"
S haramom su kopilad,
sa mukom hi iznjiviti
i snage se dofatite,
harama se mašiti,
roditelje mlatiti,
na sokak hi baciti
i u halu te umrijeti.
Ne devam'te vi haram,
da šte tamo vi rusvaj.
Ne tražite vi miras,
nije dobro baš za vas.
Haram nije, tek beriket nejma,
u fesadu se dostovima sprema.*

8.

*Ej vi moja mila braćo,
kad šćenete da se ženite,
vi ljepote ne gledajte.*

Sve turkinje tražite,
a pravo hi sudite,
za malo hi ne udrите,
a horno hi ne držite,
ni fursad hi ne dajite.
Dobro nikah vi pazite,
u džehenem ne gorite.
Što govorim, poslušajte,
vi za pravo sve radite.
Šerluk nikom ne činite,
za očima ne zborite,
tuđe meso ne jedite,
boži gadab ne poslušajte.

9.

Ej vi dobri turci,
svakom se nađ'te vi na mucі,
ne budite baš ka' vuci.
Što vi dođe baš na ruci,
svaki sebe sve povuci,
pomislite na tuđoj mucі,
Tuđ hak volja plaćati,
nemojte s puta svraćati.
Ko je gođ dužan,
on je baš ka' sužanj.
Bolje ti je biti sužanj,
nego svakom da si dužan.
Ta' je poso mlogo ružan,
Čuj, nemoj biti dužan.

10.

Ej vi moja mila braćo,
ej zengili, vi ahmaci,
nađ'ite se vi na mucі.
Šart je vama za fukaru dobro znati,
hel morete i vi obnemati.
Nemojte visoko gledati,
nećete dugo ćerati.
Nemojte skupo prodavati,
valja dževab davati.
U pazaru se nemojte kleti,
sutra ćete umrijeti.
U málu se ne uzdajte,

*i mal prode, dobro znajte.
Hakom zekat podajite,
za jetime znadite,
i dobro hi pazite,
i mal njihani ne izite,
zeherom se ne otrujete.
Ako hoćeš da si pravi musliman,
u halk fitnu ne turaj,
bićeš munafički bajraktar.
Bajrak ćeš hi nositi,
u džehenem goreti,
šejtan će se smijati,
neće tebe valjati
Za sevab se sve mučite,
na hajir se poharčite.
Ulemi se pruručite,
a mrtvijem se naručite,
Kur'anom hi pomenite,
mahrum mrtve nam ne vraćajte.
Musafire sve svraćajte,
svaki hajir vi radite.
Šerlukom se ne mučite,
za selamet čališite*

11.

*Ej džahili, jedne inadžije,
kad ve pane, vi ste fursadžije.
Kad ste zdravo, hodže svi mrzni,
kad ste boni, vi ste za njih brzi.
Kad ste muhtadž, hoćete hi pomoći,
kad ste zdravo, kail ste hi odmoći.
Nemojte hi hilom držati,
sutra će ve kopati.
Nemojte hi psovati,
na talkim će ve pozvati.*

12.

*Ej vi moja mila braćo,
svoju braću dobro držite,
jedno drugom hatar pazite,
za malo se ne mrazite.
Ka'sam braću ja imo,
svak me dobro postimo,*

š njima išo ka' lju'sko,
svak me držo visoko.
Ka'sam braću ukopo,
otada sam zaplako
i svakom se pomako.
Dok sam bež (nji)ja osto,
nikud nisam sam pristo.
Na me bila braska žalos i miso,
od jada sam ovo upiso.

13.

Mučni smo i mi hodže,
daj nam insaf, Bože!
Vaz pričamo, mi ga ne primamo,
ilum znamo, amel ne činimo,
za gunah psujemo,
mi ga poslujemo.
Ifkar nam je uzimati,
mane rukom dijeliti,
a šta ćemo svijet bijediti?
Mi velimo pravo da sudimo,
na sabah se ne budimo.
Belli će Mehdija izići,
mloge će hodže sjeći.
I kad bi nas zateko,
mloge bi nas poseko.
Ko je ašik sevab steći,
halis srcem hajte ka Meći,
s imanom ćete u grob leći,
bez šubheta dženet steći.

14.

Ej vi moja mila braćo,
ehli tarik hič ne misli za sebe,
šta će turit na sebe.
Odkako nas dade Halik,
mi smo Bogu vazda ašik.
U ašk boži ko gođ stoji,
on se nikog ne boji.
Ko šta često pominje,
ono više miluje.
Ko će Boga, pomenite ga,
ko će dun'ja, eto mu ga!

Često Boga ko pominje,
on se ašik i rodio.
Mlogo dun'ja ko miluje,
on je sarhoš vazda bio.
Šta će nama dunjalučki mal,
miluj Boga i džemal,
pomozì nam, ja Gaffar!
Ehli dun'ja ka'će umirati,
dun'jaluk će pominja(ti),
njemu neće fajda biti,
hasretom će dušu dati,
on će znati šta će patit.
Ehli ukba ka'će hidžret činjeti,
u dženet će gledati,
mesto svoje vidjeti,
veselo će dušu dati,
šehadetanu teslim biti,
oči svoje zaklopiti,
Što će nama dun'jalučki (?),
Miluj Boga i džemal,
pomozì nam, ja Gaffar!

15.

Ej vi moja mila braćo,
tko će aškom zikir činjeti,
on će boži džemal vidjeti.
Ko će Boga misliti,
neće hesab tegliti,
sve će u hlad sedeti,
iz hlada će gledati
šta će svijet tegliti.
Ne pomaže dunjalučki mal,
miluj Boga i džemal,
pomozì nam, ja Gaffar!

16.

Ej vi mila braćo,
ka'sam vama ovo ispiso,
ja sam mlogo uzdiso,
Sve vam gunah kaživo,
najviše ga ja imo.
Dojće vakat i vrijeme,
učiće se ovo i bez mene.

*Svakom bih se ja molio,
ko bi ovo peke učio,
da bi l' mene rahmet izučio.
Našem milom peygamberu salavate donosite,
hel će nama od pomoći vazda biti.
Sallallahu teala alejhi ve sellem,
ve ala alihi ve saħbihi edžmein.*

*Kaside-i muellif Bilçe karyesindan
Ibrahim bin Salih, 8. mart sene 322.*

SUMMARY

IBRAHIM BIOČAK'S KASIDA, THE MEMORIAL OF ALHAMIADO LITERATURE OF SANDŽAK MUSLIMS

On the basis of two found original manuscripts; another important writer of Alhamiado literature is discovered. It is Ibrahim Pačariz born at a village Bioči in Sandžak (Socialistic Republic of Montenegro) 1852. He was killed in Brodarevo (Sandžak) 1922. By profession he was a teacher and imam. Among the writers of Alhamiado literature he occupies an outstanding position. Using the Arabic alphabet he wrote the major part of his works in Serbo-Croatian. He wrote eight (both major and minor) works, seven in verse and one in prose. One poem written in Albanian language, is full of Turkish words. All his works are from the scope of morality and social ethics. They deal with human relations in society. His most important work is Kasida; a poem in rhymed prose which consists of 16 parts (270) verses. The text of this work is here presented. It was written in 1906. However, both of them are written by Biočak. That points to a fact that also other revised Kasidas of native authors are the works of the same author. Otherwise Biočak's Kasida has all qualities of Oriental, Islamic work (introduction, main contents and the end with colophon and biographical data). The appearance of Biočak's work is neither isolated nor unexpected. He lived and worked in the time of acute national renaissance of Balkan people and their aspiration for writing in native languages. So, the numerous writers of Alhamiado literature emerged. Together with them Ibrahim Pačariz represents a protagonist of a literary renaissance of the Muslims from Serbo-Croatian speaking territory. A man who made a direct influence to Biočak's work was hafiz Salih Gašćević, born in Nikšić (SR Montenegro).

In the introductory part of Biočak's Kasida and Gašić's Mevlud (poem on birth of Mohammed); first edited in 1893/94 numerous identical terms, thoughts and even entire language constructions were presented. The original Biočak's works are now a private property of some people in Sarajevo and Prijepolje. The copy of the manuscript is deposited in Gazi Husrev-bey's Library.